

בנאת אלריאד

מאת רג'אא עבדאללה אלצאנע*

כרמית בר־און

דאר אלסאקי, ביירות, לבנון, מהדורה ראשונה, 2006.
319 עמודים.

بنات الرياض / رجاء عبد الله الصانع
دار الساقى، بيروت، لبنان، الطبعة الاولى 2006.
319 صفحة.

הסופרת הסעודית הצעירה, רופאת שיניים בהכשרתה, בוגרת אוניברסיטת "המלך סעוד" בריאד, בת 26, שזהו סיפורה הראשון, השכילה להוציא מתחת ידה רומן ששייך לז'אנר חדשני, וזכה לתפוצה חסרת תקדים בסעודיה בשנת 2006. הרומן נכתב כבלוג פרובוקטיבי, שזכה, מצד אחד, להתעניינות עצומה בסעודיה, ומצד שני, זכה לקיתונות זעם מפי חוגים המתנגדים לחשיפת המציאות המתוארת, וטוענים שאינו משקף מציאות אמיתית, אלא כתוב בפרובוקטיביות יתירה ממניעים כלכליים גרידא.

126

126

* חיבור זה הינו סיכום מפורט של רומאן הכתוב כבלוג, שגיבורותיו הן נשים החיות בסעודיה.

נראה שהאמת מצויה אי שם בקרבת האמצע....

המספרת היא צעירה סעודית שחושפת את "סודותיהן" של ארבע חברותיה במשך כשנה (אם כי מכסה תקופה של 6 שנים בחייהן), ומכניסה את הקורא ה"מציצן" בעל כורחו לחייהן, לחלומותיהן הכמוסים ולאכזבותיהן הקשורות בסיטואציות הנוגעות למצב החברתי בארצן. למעשה, מהווה הרומן חרד־הצצה די פיקנטי לחיי היומיום בסעודיה מנקודת מבטה של צעירה משכילה ודעתנית, ולא דווקא כפי שהתקשורת המקומית היתה רוצה להציג את החברה הסעודית.

מדובר בארבע נערות משכבה חברתית גבוהה שמנסות לפרוץ דרך אל סגנון החיים המערבי, לחיות חיים של בחירה חופשית, עצמאות ושוויון עם העולם הגברי, אך עדיין נתקלות במשוכות בלתי־עבירות של מסורת נוקשה ודורסנית (בעיקר כלפי נשים), השולטת בחייהן ובגורלן.

נזאר קבאני, משורר הנשים "הפמיניסטי" משמש מקור השראה לכותבת המרבה לצטט משיריו, כמו זה המביע את שאט־הנפש שלה מאופי היחסים בין נשים לגברים בחברה שבה היא חייה: "...نمارس حقنا الزوجي كالثيران والخيال / نمارس خلال دقائق خمس بلا شوق ولا ذوق ولا ميل / نمارس كآلات.....". הנערה האלמונית שולחת מדי שבוע בערב שיש, פרק באותו בלוג, שיוצר ציפייה קבועה בקרב הקוראים, ומדי שבת הוא הופך לשיחת היום בבתי־הספר, במקומות העבודה, באוניברסיטאות ובבתי־החולים ויוצר מהפכה מרעננת בחברה הסעודית, שאינה מורגלת בחשיפה נרחבת ומיידית כדרך המערב, ומנוגדת למקובל בחברה השמרנית הסעודית. זהות הכותבת נשמרת בסוד, כי גורמים שונים מגנים את פרסומיה ומתנגדים להם. מה שמוסיף נופך של עניין וסקרנות לגבי הבלוגים. עם זאת, לרשת האינטרנט יש חיים משלה...

הקוראים מנסים לנחש מי מבין הארבע היא הכותבת, או שמא זו דמות נוספת חמישית, והם מרבים להגיב על פרסומיה ברשת ("און ליין"), כך שכל הרומן הוא אינטראקטיבי, כשהכותבת ניזונה בתהליך הכתיבה ממשובי הקוראים, מגיבה עליהם וכוללת את תגובותיהם בפתיח של כל פרק מהבלוג שלה.

הסיפורים מצחיקים, אירוניים והומוריסטיים, עצובים ומביכים, ומהווים בבואה של חיי ארבע הגיבורות ושל דמויות משניות נוספות הקשורות בעולמן. למרות הביקורת נגד הכותבת האלמונית בתקשורת, והטענה שסיפורה אינם משקפים את הווי החיים בקרב הצעירים, טוענת המחברת שכל הזמן היא מקבלת משובים מבחורות סעודיות המזדהות עם סיפורה, ואומרות שהגיבורה מייצגת אותן. (ניתן לבדוק זאת, כי הכול נמצא ברשת...)

הראשונה היא *سديم* (להלן *סדים*) – סטודנטית למינהל עסקים, יתומה מאם, שאומצה רגשית על ידי שכנתה שהפכה לאשת סודן של כל חברותיה, חכמה ובעלת תושייה.

הפער בין הציפיות של בני שני המינים בא לידי ביטוי ביחסיהם של *سديم* ו-*وليد*, שהיכרותם נעשתה עלידי אביה. *סדים* מודעת לכך שעליה להיות "האישה הקטנה" ולא להפגין עוצמה כדי לא ל"הבריח" את המחזר המיועד, שמבקש מאביה רשות להתקשר אליה. *סדים* נאלצת לחתום בטביעת אצבע כאנאלפביתית על מסמך הנישואים חרף מחאותיה ובקשתה לחתום בכתב-ידה. השפלה זו מעכירה את שמחתה על הנישואים הקרבים.

הידידות המתפתחת בין *סדים* לווליד נראית מבטיחה עד הנשיקה הראשונה: נשיקה שהייתה לווהטת מדי, לדעת ווליד. היא מתכוננת לנישואיה עימו, בסוף שנת לימודיה באוניברסיטה, מה שמעיד על סולם העדיפויות שלה. רק לאחר שארוסה נעלם במפתיע, היא מבינה שהתחרט והחליט לבטל את הנישואים, באופן חד-צדדי מבלי ליידע אותה על כוונותיו. מבחינתו, אישה אינה אמורה לגלות תשוקה. הצביעות וההתייחסות הדרערכית של החברה כלפי גברים ונשים חתמה את פרק האהבה המבטיחה שצמחה בין שני אנשים צעירים וסתמה עליו את הגולל...

בדיעבד, *סדים* סבורה ששגתה כשהפגינה כלפיו סימני תשוקה ונכשלה ב"מבחן" שבו, להערכתה, בחן אותה. "إنه ظنَّ أنها فتاة سهلة....". אין היא מבינה את האבסורד שבדבר, שהרי כארוסתו, היא נחשבת "מותרת" לו...

היא חשה אומללה, בהיותה יתומה מאם, שאולי יכולה הייתה להזהירה ולהדריכה לגבי הצפוי... "והרי שמעה על מקרים כמו שלה, ואפילו על ארוסות שילדו שבעה חודשים לאחר הנישואים שלא אונה להן רע, מלבד מבטי תוכחה של הסביבה..". *סדים* נוצרת את סוד עזיבתו של ארוסה מחמת הבושה, ומקבלת מהלומה נוספת בצורת ירידה ניכרת בציוני סוף הסמסטר באוניברסיטה, מה שמכה אותה בהלם, בהיותה בעבר סטודנטית מצטיינת.

אביה מציע לה לנסוע איתו לנפוש באנגליה כדי להתגבר על שברון ליבה, אך היא מעדיפה לנסוע לבדה, והוא מסכים לאחר היסוס וגם מצייד אותה במספרי טלפון של כמה מידידיו שם. וכך היא מחליפה את "عاصمة الغبار" [בירת האבק] (עוד ביטוי לא מחמיא לסעודיה) ב-"عاصمة الضباب" [בירת הערפל – כינוי ספרותי נפוץ של לונדון].

לפני הנחיתה, *סדים* מחליפה את בגדיה השמרניים בבגדים מתאימים למערב ולגזרתה. האפרוריות של לונדון הולמת את מצב רוחה השפוף. היא מזילה דמעות

רבות על אהבתה שנקטעה באיבה. לאחר שבועיים של הסתגרות מחליטה לצאת בגפה למסעדה ש"אין בה בחורים 'ח'ליג'יים' (בני המפרץ)" שעלולים להטרידה. ברחובות לונדון היא נזכרת בהפגנות הזדהות עם העם הפלסטיני ובהחרמת מוצרים בריטיים ואמריקאיים, וחושבת על בני גילה, שמתעניינים יותר בשערוריית קלינטון ומוניקה לוינסקי....לא קשה לה להבין את חוסר ההתעניינות שלה ושל חברותיה במדיניות חוץ ופנים של ארצה לנוכח תיפקודן השולי של נשים בהוויה הפוליטית הסעודית...

לאחר זמן סדים מתחילה לעבוד בבנק בריטי ולהתערות בקרב חבריה לעבודה. העובדה שלא היו שם ערבים, ובעיקר לא סעודיים, הקלה עליה להתנהל כמותם בטבעיות ובספונטאניות.

בפיאנו בר שהיא יוצאת אליו עם חברות העובדים, היא מתוודעת ל"פראס", המגלה לה שהוא סעודי ולא פקיסטני, כפי שסברה. מסיבה זו, אין לה כוונה להמשיך בקשר, אך הגורל רוצה אחרת, כדברי הסופרת, המצטטת מתוך "صحيح البخاري" – "....قال لها: يسب بنو ادم الدهر، وأنا الدهر، بيدي الليل والنهار".

בשובה לריאד היא גומרת אומר לחזור לשמחת החיים שלה ולפתוח דף חדש בחייה. היא מחליפה שוב את בגדיה לבגדים ההולמים את ריאד, ובמטוס היא פוגשת שוב את פראס, מצליחן אמיתי, בוגר אוניברסיטה בלונדון, המתייחס אליה בחביבות. דבקותו בדת למרות שהות בת 12 שנים בחו"ל מפתיעה אותה. על חייה הקודמים הוא אינו מוכן לשמוע כפי שאינו מוכן לשתפה בעברו.

סדים משתפת את אָם נוויר, אשת סודן של בנות החבורה, ביחסיה עם פראס. היא נזכרת בווליד שלפני מועד האירוסין המתוכנן בדק את רשימת שיחות הטלפון היוצאות והנכנסות שלה, והיא בטיפשותה הייתה מאושרת שעמדה במבחן זה....היא מספרת לדודתה איך מפנק אותה פראס. אולם, לדודה אין תחושה טובה. ואכן בהמשך, פראס, משחק ברגשותיה של סדים.

בסיום לימודיה, הוא מעניק לה מתנה, מחשב נייד, אך מודיע לה, לתדהמתה, שהתארס עם קרובת־משפחתו, וטוען כי דחה את הדיווח עד לסיום לימודיה כדי למזער את הפגיעה בה. הוא מתרץ את הנישואים בכך שנכפו עליו על ידי משפחתו, והיא רואה בו עותק עלוב של פייצל, אהובה של מישל. כל הגברים הסעודיים נראים לה דומים במהותם, כשרק חזותם החיצונית שונה. סדים מתייסרת והיא אמביוולנטית, ורגשותיה נעים בין שנאה אליו לתשוקה עזה. בהשראת פראס היא מתקרבת אל הדת. היא כועסת על יוזמת דודתה להשיאה לבנה, טארק, רופא השיניים. אין היא מסוגלת לחשוב על מישוהו זולת פראס שלה. בתום לימודיה

משלא מצאה עבודה, מחליטה ליזום פרויקט קטן משלה לארגון מסיבות וחתונות, שזוכה בהמשך להצלחה רבה.

סדים תוהה אם ההשכלה לנשים היא "نعمة أو نقمة" – האם נישואים מוצלחים והשכלת נשים אינם דרים יחד בכפיפה אחת? אכן ה'עنوسة' (רווקות מאוחרת) של סטודנטיות לרפואה היא הוכחה לכך שנשים משכילות מהוות גורם מאיים על הגבר המזרחי, שחושש מאישה שרמתה האינטלקטואלית עולה על זו שלו. הגבר המזרחי מעדיף אישה בעלת השכלה ממוצעת, צנועה וחסרת ניסיון כדי שיוכל להיחשב בעיניה דמות מעצבת ומחנכת. גברים רבים אמנם מעריצים נשים חזקות, אך אינם נישאים להן. לזמן קצר מקיימת סדים קשר חשאי עם פראס, אך מבינה שעליה להתנתק ממנו. היא מחליטה לוותר על אהבה אמיתית ולהינשא לטארק, כי כפי שנאמר לה "עדיף לה להינשא למי שאוהב אותה, ולא למי שהיא אוהבת." ציטוט של המחברת מג'בראן ח'ליל ג'בראן: "ليس أصعب من حياة المرأة التي تجتد نفسها حائرة بين رجل يحبها وبين رجل تحبه". במציאות הסעודית שבה היא חיה היא מעדיפה את ההיגיון הקר על האהבה.

لميس (להלן למיס) – סטודנטית לרפואה, נועזת, מלאת שמחת חיים, יפת תואר ומושכת. יש לה אחות תאומה שלומדת רפואה אף היא, פחות דומיננטית ויותר שקטה. שתיהן בנות מטופחות לאב דיקן מחלקת הרוקחות באוניברסיטה ולאם שהיא דוקטור באותה אוניברסיטה. שתיהן משלימות את לימודי הרפואה שלהן בבית החולים "الملك خالد" האוניברסיטאי היוקרתי. למיס היא גם "מומחית" לאסטרולוגיה ומכוונת את חברותיה ליצירת קשרים על פי המזלות שלהן. מקשריה של למיס עם סטודנטית שיעית מהאוניברסיטה שבה היא לומדת משתקף היחס העוין לשיעים בסעודיה. פאטמה השיעית הופכת לידידת נפש של למיס, והדבר הוא לצנינים בעיני הסביבה, שמתנגדת לכל קשר עם שיעים. כל אימת שנוצר מתח, כשמתלקחים ויכוחים אידיאולוגיים על 12 האמאמים למשל, הן עוברות לצפייה בתוכנית הסעודית בערוץ הראשון "طاش ما طاش" שלגביה אין מחלוקות בין סונה ושיעה... קשר זה גורם לה להתנתק מחבורת שלוש הבנות האחרות שבחבורה, המסתייגות מחברותה עם צעירה שיעית.

גם ההפרדה בין המינים בסעודיה מהווה שיקול בבחירת האוניברסיטה בה לומדת למיס, כיוון שבניגוד למוסדות אחרים, אין נהוגה בה הפרדה כזו. כאן היא מתוודעת לאחיה של פאטמה, עלי, סטודנט לרפואה, שראה אותה לראשונה בתצלום אצל אחותו, כשהיא ספונה במחלקה הפתולוגית של בית החולים ועוסקת בנתיחת גופות... (אכן, רקע רומנטי למהדרין).

במהלך פגישתה עם עלי בבית קפה מגיעה חבורה של "משטרת הצניעות" ולוקחת את שניהם לחקירת הקשר ביניהם. החקירה הצולבת מביאה אותה לידי בכי והתמוטטות, ובאותה שעה, בחדר הסמוך מפעילים החוקרים לחץ על עלי בטענה שאין טעם להכחשותיו, כי למיס הודתה בכל. שניהם נענשים, אך עלי צפוי לעונש קשה יותר בגלל האפליה כלפי שיעים, ולא רק בגלל הקפדה על צנעה בקשר בין שני המינים. כך הסתיים הרומן שלה עם עלי.

את אחד, סטודנט לרפואה, היא מכירה דרך הרשת. היא מרגילה אותו שעליו לשמור על חירותה ושהקשר ביניהם אינו מעניק לו זכות להתערב בחייה. היא נוהגת בו בצורה מושכלת ומתוכננת על פי הכללים שאימצה לעצמה. תוכניתה מיועדת לשלושה חודשים, שבמהלכם תחליט אם הקשר מעשי, ואכן לפני תום תקופת המבחן הוא מבקש להתארס עימה. למיס מתארסת למשך שלושה שבועות על פי נוהג חג'אז (בניגוד לנוהג נג'ד), המאריכים בשלב ה-*המלא* (אירוסין) שצפויים להימשך ארבעה חודשים ובסופם עתיד להתקיים טקס הנישואין. בסופו של דבר, למיס היא היחידה מחברותיה שתממש אהבה אמיתית ותינשא לאהוב-ליבה. יהיו אלה נישואים של שוויון ממש, ויתכן שהלקח מסיפורה הוא שרק אישה נחושה ודעתנית עשויה להגיע לקשר איכותי.

יש לציין, שבניגוד לקמרה חברתה, היא אינה נדרשת לוותר על לימודיה עבור הנישואין. היא מתחייבת מרצונה ללבוש חג'אב לאחר ירח הדבש לאות אסירות תודה על שאללה זימן לה זיווג טוב, ודי לה בחופש שנהנתה ממנו עד כה. כולן, פרט למישל, מברכות אותה על צעד זה. למיס היא מודל הצלחה מבין ארבע החברות, הן בחייה הזוגיים והמשפחתיים והן מבחינת הצלחתה האקדמית, וללא ספק יש ליוזמותיה חלק נכבד בקביעת גורלה.

מישיל (להלן, מישל) – סטודנטית לראיית חשבון, נוהגת בג'יפ אופנתי, מעוז החופש הגברי. היא מגלה אט-אט נטיות גם לבנות מינה ומוצאת תעצומות נפש לחשוף את זהותה המינית בחברה הבלתי-סובלנית שבה היא חיה. ייתכן שהעובדה שגדלה חלק מחייה באמריקה מקלה עליה את ה"יציאה מהארון". מה שלא יעלה על הדעת אצל בחורה סעודית מצויה. עם זאת, היא זוכה לחיזוריו הנמרצים של פייצל, סטודנט יפה תואר. נושא הזהות המינית מופיע גם בדמותו של בנה של אחת מדמויות המשנה, שכנתה של סדים, שכבר בגיל 12 מגלה נטיות נשיות, חושק בבגדים נשיים ובתכשירי איפור, וזוכה למכות נמרצות אכזריות (עד כדי שבירת צלעותיו ואברים נוספים) מצד האב, שאינו מוכן לקבל את חריגותו.

האב אינו מסתפק בכך, אלא גם נוטש את אשתו ואת בנו החרוג עם אשתו השנייה. כך פותרים בעיות משפחתיות בקלות וביעילות. דווקא האם, אום נוייר, מתירנית יותר ואף כי מנסה בדרכי נועם לשנות את העדפותיו, היא מסוגלת לקבלו כפי שהוא. גם כאן מתבלטת הפתיחות הנשית לעומת השמרנות הגברית. ברבות הימים, גם הסביבה הקרובה שלה מעריכה את מסירותה חסרת הפשרות ומקבלת אותה ואת בנה.

ביתה של אום נוייר הופך לבית מפגש לבנות, שנועצות בה בענייני דיומא, ומוצאות אצלה אוזן קשבת. כפי שהיא מצטטת מפי הנביא: "لم ير للمتحيين مثل النكاح" ועל פי הבנתה, "אין דרך לכבות את אש האהבה, אלא באמצעות נישואים" ... ואכן, מישל מצאה בפיצל את כל מה שחלמה עליו. גבר מעודן, משכיל, היודע להתרועע עם נשים ולהעריך אותן, תכונה שאינה מתיישבת בעיניה עם היותו סעודי.

אך עד מהרה מתגלות מגבלותיו הרגשיות כסעודי. היא מספרת לו על אחיה המאומץ, ועל גילוי לב זה, משלמת מישל מחיר כבד; פייצל מספר זאת לאימו, וזו דורשת ממנו להיפרד ממישל לאלתר. בניגוד לדימויו העצמאי, מצייט פייצל הדעתן לאימו ועוזב את אהובתו, תוך שהוא מציין שהיא, בניגוד לו, בורכה במשפחה שמאפשרת לה בחירה חופשית.

לנוכח מצבה הירוד, מסכים אביה שתלמד בסן פרנציסקו, שם גר דודה. המחשבה על חיים במדינה שמרנית בלתי־נסבלת בעיניה והיא שמחה לעזוב את סעודיה. בארצות הברית מסייע לה בן דודה הנוצרי מתיו. הוריה של מישל אינם מרוצים מקשריה עם מתיו, ונראה שהחיים בחברה הסעודית משפיעים על הגישה השמרנית גם של אנשים נאורים כהוריה. לאחר אירועי האחד־עשר בספטמבר משכנעים אותה הוריה לחזור לסעודיה, אבל הקשר עם מתיו משאר אותה שם. גם הוריה מתקשים לחיות במציאות הסעודית המדכאת את הפרט, ועוברים למעוז החרות – לדובאי.

עד מהרה היא מצטרפת אליהם ומתאקלמת בדובאי. היא עובדת כעורכת תוכנית לנוער בתחנת טלביזיה מקומית בניהול אבי־חברתה. העבודה פותחת בפניה אופקים חדשים ומעניקה לה חרות אמיתית וביטחון עצמי. הפער בינה לבין חברותיה השוהות בריאד מעמיק, ואין היא מבינה, איך הן יכולות לחיות במשטר הדיכוי.

שם היא מכירה את חמדאן ומתיידדת עימו מאד. חמדאן מתאהב בה ורוצה בה לאישה, אך הוריו אינם מאפשרים לו להינשא לה, כי היא זרה.

قمره (להלן, קְמֶרָה) – היחידה מבין ארבע הגיבורות, שבחרה בלימודי מדעי הרוח בהיסטוריה, אך נטשה אותם לטובת נישואים עם בעלה, שאיתו היא עתידה לבנות חיים משותפים באמריקה.

ראשד, בעלה של קְמֶרָה זוכה לציון נמוך בעיני כותבת הבלוג, היא מכנה אותו בכינויים מזלזלים, אם כי היא מציינת שכל החברות הרווקות מקנאות בקמרה על שהצליחה להינשא....

קמרה משלימה עם הקשר הפגום עם בעלה. אין הוא סומך עליה שתצליח ללמוד נהיגה ממורה דובר אנגלית ולאחר ניסיון של ידידת המשפחה ללמדה נהיגה ומספר כישלונות במבחן הנהיגה המעשי, הוא מרפה את ידיה ומודיע לה שעליה להתרגל לתחבורה ציבורית.

גם כאן באים לידי ביטוי מובהק מאבקי הכוח שלו איתה. הגבר הסעודי, כדברי המחברת, מערער את ביטחונה העצמי של אשתו. גם הלבוש הצנוע והמסורתי שהיא בוחרת ללבוש, מעורר את זעמו. הוא רואה בבחירת לבושה אמצעי להביך אותו בפני חבריו, שנשותיהן מתלבשות בסגנון אמריקאי רגיל. זו אולי דרך מחאתה השקטה כנגד התעמרותו בה.

היא חשה בלתי רצויה בעליל, ותוהה אם הוריו הכריחו אותו להינשא לה בניגוד לרצונו. למעשה, לא ראתה אותו לפני הנישואים, אלא פעם אחת, על פי ההלכה, שלפיה מותר לבני הזוג להתראות פעם שניה רק לאחר חתימת חוזה הנישואים. הוא גם לא ביקש מאביה לשוחח עמה טלפונית, מה שמקובל בקרב מיודעיה וכפי שמתארת הבלוגרית שלנו: "كان الزواج عندهم كالبطيخ على السكين".

קמרה, הגיבורה שמעוררת קנאה אצל חברותיה, חרף האוריינטציה המערבית שלהן ופתיחותן ביחסן לנישואים כאל מוסד בלתי הכרחי, עוקרת עם בעלה לשיקגו, מתקשה להסתגל לחיים בארצות הברית, ואפילו המעלית לקומה ה-40, שבה הם מתגוררים, מטילה עליה אימה. ההמולה, התנועה, הקבצנים והשיכורים שממלאים את הרחובות מקשים על הסתגלותה לעולם החדש, ובעלה לאחר ירח הדבש, שונה מן האדם שנישאה לו. הוא עסוק בקריירה שלו, וקמרה מאבדת את שמחת החיים והאסרטיביות שאפיינו אותה ברווקותה. הדימוי שלה על נישואים יפים מתנפץ, הוא נוהג בה בחוסר רגישות, רומס את כבודה ופוגע ברגשותיה. ההתמערבות שלו חיצונית בלבד. בפנים שוכן גבר מזרחי פרימיטיבי ואטום, על פי תפישתה.

קמרה מסתגלת לחיים ללא אהבה ומסתפקת בביטחון ובכסף שהנישואים האלה מעניקים לה. כדי להפיג את שממונה היא לומדת יישומי המחשב, ותוך כדי עיסוקה

במחשב היא מגלה תמונות של אישה ממוצא יפני, ועד מהרה היא מבינה את טיב יחסיו של בעלה עמה. מה שמסביר לה את קרירותו כלפיה. לאחר ויכוח נוקב קמרה שבה לסעודיה לביקור ואימה מסתירה את כל שהתרחש, כי "לא מדברים על זה". שבועיים לאחר מכן מגיע מסמך הגירושין החד-צדדיים לאביה של קמרה, כפי שקרה גם במקרה של סדים.

לאחר גירושיה מראשד קמרה מדוכאת, מתקשה לישון ומרבה לקרוא מן הקוראן את "אלמעוד'תאן" ואת "סורת אלכרסי".

מלמיס לומדת קמרה על נפלאות הרשת ומשתמשת בה לצורך הכריות. דבר לא השתנה בחיי קמרה באופן בולט לאחר לידת תינוקה. מטפלת פיליפינית ששכרה אימה, מסייעת לה בגידול בנה. היא משווה עצמה לחברותיה ונראה לה שמצבה לא שפר עליה. לסדים קשר עם גבר שאולי תינשא לו, ולמיס הסטודנטית עתידה להיות רופאה, ומועד נישואיה נדחה בשל כך, כפי שזה מתחיל להיות מקובל בקרב רופאות. רק לימודי רפואה משחררים בחורה מהתואר המבזה "عانس" (משהו המקביל ל"בתולה זקנה") אבל מי שלומדת נושא אחר נכללת בהגדרה "عنوسة" אם אינה נישאת "בזמן". היא היתה רוצה להיות נועזת כלמיס או דעתנית כסדים או קשוחה וחזקה כמישל.

הרומן כתוב כארבעה סיפורים מקבילים שמתרחשים בו-זמנית תוך שילובם בעלילות משניות נוספות.

לא נראה לי שיש לרומן ערך ספרותי בעל משקל סגולי רב, אך אין ספק, מבחינת סגנונו ומסריו החברתיים, הוא מהווה פריצת דרך בספרות הערבית המודרנית, ומעניק במה לכתובה נשית נועזת, חושפנית ופתוחה, הקוראת תיגר על המוסכמות ועל מה שמקובל כ"נכון" וראוי בחברה בסעודיה.

הכותבת, למעשה, מכווצת במידה מסוימת את עומק הדמויות בכך שהיא מתארת אותן מנקודת מבטה היא ואינה נכנסת להגיגה, אלא מפרשת אותן על פי תפיסתה שלה. בתיאור הגיבורות מבטאת המחברת את העליונות הנשית. גיבורותיה הן נשים משכילות, שאפתניות, דעתניות, בעלות-יזומה, בחייהן הפרטיים וביחסייהן עם בני המין השני. הן שותות, מעשנות מידי פעם נרגילות (בשמחות, "שהרי לא כל יום יש חתונה..") ונוטלות לעצמן חירויות שאינן מובנות מאליהן בחברה שבה הן חיות. לעומתן, הגברים נטולי עמוד-שדרה, חסרי-החלטה, נכנעים להחלטת משפחותיהם ולעקרונות החברה הארכאיים. עם זאת, מה שמכריע את הנשים ושובר את רוחן לא אחת הם החוקים המפלים והמסורת הנוקשה שלאורה מתפקדת החברה.

הכותבת מציינת שקוראים רבים מבקרים אותה על הצגת המציאות הסעודית באופן מוגזם ולא אמין, אך היא נחושה להוכיח שהיא חושפת את האמת, ושאינן הם מודעים למידת חומרתה הממשית.

חלק מפרקי הבלוג נושאים משפטי פתיחה דיאקטיים מן המקורות: הקוראן או החדית' או משפט או מכתם של איש רוח ערבי או מערבי, הרלבנטיים לפרק, למשל:

"المرأة التي تعطي الغير حياتها لم تجد رجلا تمنحه هذه الحياة....." (توفيق الحكيم) או "إما أن تكون الحياة تحدياً ومغامرة، أو ألا تكون شيئاً أبداً...." (هيلن كيلر).

מתוך הרומן עולה גם הפער בין סטודנטיות מאזורים כפריים לבין סטודנטיות עירוניות ממעמד סוציאקונומי גבוה, שהאוניברסיטה לא רק שאינה משמשת כור היתוך לקהלים שונים אלה, אלא מעמיקה את ההפרדה ביניהם, בעיקר כשמדובר בסטודנטים שיעיים.

היא מבקרת גם את התנאים הפיזיים של האוניברסיטה העלובה "عليشة" בסעודיה, שבאירוניה מכנות הבנות את הרחוב "מדרכת רחוב 5" שבו נהגו להיפגש, ושבוא היא שוכנת – "שאנז אליזה". היא מתארת את הכסאות המתפרקים ואת הקירות המתפוררים, מה שמעלה את חמתם של פטריוטים סעודיים, שהגיבו ברשת לדברי בלע אלה בזעם רב.

הכותבת – הבלוגרית ערה לתגובות הגולשים ולביקורותיהם, ומתייחסת אליהן לכל אורך הרומן, מה שמעניק מימד נוסף לעלילה. היא מעודדת אותם לא לוותר על קריאת דבריה, וטוענת שחרף כוונת הממשלה לחסום את האתר שלה, היא סומכת על תושייתם של הגולשים שיידעו איך להגיע לאתר שלה חרף הקשיים הטכניים.

בבדיחות היא אומרת, שאם לא תמשיך את סיפורי עלילותיה, מישוהו מהגולשים יתקוף בוירוס קטלני את מחשבה האישי.

היא מציינת שעיתונים נחשבים בסעודיה כמו "אלריאד", "אלג'זירה" או "אלוטן" כותבים על שערוריית פרקי הבלוג שלה ועל הדוא"לים שהיא שולחת לכל תושבי סעודיה ומתארים אותה כ"נערה אלמונית, החושפת חיי ארבע חברותיה המשתייכות למעמד הגבוה, מעמד שאיש אינו יודע על אורחות חייו, פרט למשתייכים אליו".

גם הכותבת עצמה מסיקה כמה מסקנות מסיפרה. היא יודעת עתה בוודאות, לאחר שדשה בחייהן של חברותיה, מה היא רוצה בחיים: אהבה כאהבתם של

פיצל ומישל, גבר דואג כמו פראס שדאג לסדדים, קשר טוב וחזק כמו זה שיש לנזאר ולמיס, וילדים בריאים כמו תינוקה של קמרה מבעלה לשעבר, ראשד. לבסוף מנדבת טפח של מידע על עצמה: היא מספרת שהיא בחורה בשנות העשרים שפרסמה את המיילים או את פרקי הבלוג כלשונם, ללא יומרה ספרותית, מתוך כוונה לשמור על האוטנטיות ועל הספונטניות של הדברים וההתרחשויות. במסרים המשתקפים בספרה היא מאמינה שהיא מקדימה את זמנה, ושבעתיד לא יהיו מתנגדים לדבריה, ומבקשת לתרום את תרומתה הצנועה על ידי הסרת הלוט מהשקר והצביעות שקיימים בחברה הסעודית. קשה שלא לחייך למקרא יומרותה התמימה־משהו, שעל פיה היא מציבה את עצמה כמעט בשורה אחת עם מרטין לותר קינג, שבזכות מאבקו העיקש במוסכמות החברתיות בזמנו, עשה רבות לקידום השחורים תוך הקרבה עצמית. אין ספק שהספר, יהא ערכו הספרותי אשר יהיה, נושא בחובו מסרים חברתיים חשובים ומהווה חרך הצצה מעניין לגזרה בלתי מוכרת של חברה מסורתית, אך עם זאת מתחדשת, שמרתק לערוך בה ביקור, ולו ספרותי בינתיים. יש לציין שהספר כולו מתובל בערבית סעודית על ניביה השונים, אף כי רובו כתוב בערבית ספרותית.

סימניה

ספרים שנתקבלו

במערכת

מעגל החיים

מתוך הסדרה:

קהילות ישראל במאות התשע-עשרה והעשרים

בעריכת: שלום צבר

הוצאת משרד החינוך ומכון בן-צבי, ירושלים, תשס"ו

343 עמודים + רשימת מונחים ומושגים + preface

The Life Cycle, Jewish Communities in the East in the Nineteenth and Twentieth Centuries by Shalom Sabar

ספר מהודר זה הינו השישי בסדרה זו, והוא שונה מקודמיו שסקרו את קהילות ישראל במזרח, בכל אחת מארצות המזכרות לעיל: תימן, עיראק, מרוקו, תוניסיה ואיראן. ספר זה סוקר את מנהגי כל קהילות ישראל במזרח בכל הקשור לאדם היהודי בקהילתו, למן היותו עובר בבטן-אמו ועד ליום מותו. הספר מציג את מנהגי הקהילות השונות, תוך השוואה ביניהן, ונסיון להתחקות אחרי מקורותיהם ביהדות ובחברה הכללית.

בסוף הספר מופיעה רשימת מונחים בתעתיק, באופן שבו הגו

בני הקהילה את המלים. ראוי לציין, שמושגים המוזכרים בעמוד

מסוים מובאים בעמודה הימנית של העמוד ומקבלים התייחסות ראויה. המנהגים

המוצגים בספר מפורטים ומובאים בליווי תצלומים רבים.

המזרח התיכון 2005 בסימן חילופי דורות

בעריכת: תמר יגנס

מרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה
אוניברסיטת תל-אביב, 2005, 139 עמודים

The Middle East in 2005 Under the Impact of Generational Change, edited by Tamar Yagnes

ספר זה הינו אסופת מאמרים שבהם נידונה שאלת חילופי הדורות במזרח התיכון. שאלה זו נידונה ביום עיון שנערך במרץ 2005 במרכז משה דיין ללימודי המזרח התיכון ואפריקה. בספר זה נכללו מאמרים של יורם מיטל: המאבק על רסן השלטון במצרים; מאמרו של אייל זיסר: בשם האב, האם בשאר שולט בסוריה? של יהודית רונן: שליט לוב מועמר אל-קד'אפי ובו סוף אל-אסלאם – אב ובנו בצומת הסטורי? של אפרים לביא: בין מהפכה למדינה –

הפלסטינים לאחר עידן ערפאת; של עפרה בנג'ו: בנפול הבעת: מאבקי האליטות בעיראק; של מאיר ליטבק על הצעירים המורדים של איראן; של יהושע טייטלבוים: הדור החדש של העלמא' הסעודים – משענת חדשה למשטר? של אשר ססר: הכל נשאר במשפחה – יציבות ביקדורית בירדן; של דניאל זיסנווין: אליטות פוליטיות במציאות משתנה במרוקו.

לקראת סוף שנת 2007, ניתן לקרוא ספר זה במבט לאחור ולראות שבשנת 2005 ניכרו תמורות פוליטיות ומגמות רפורמיסטיות כתוצאה משינויים דוריים ומלחצים פנימיים וחיצוניים. תהליכים אלה מוצגים במאמרים אלה, ומוסיפים נדבך נוסף לידעות הקורא בנוגע למתרחש במזרח התיכון.